

Om hundre år...?

Av Karl H. Brox

“Oppe på Gråkallens og Storheias Høifjeldsvidder har Turistforeningen i Årenes Løb fået istand et Net af Stier,” fortalte Carl Schulz i Trondhjems Turistforenings Årsskrift for 1897. Foreningen hadde da arbeidet i ti år, parallelt med virksomheten i Sylene og Trollheimen, med å legge forholdene til rette for et alment friluftsliv i Bymarka, men ifølge Schulz sto man likevel ennå bare “ved Begyndelsen med Hensyn til at udnytte for vor By dette så nærliggende, så vekslende og endog meget naturskjønne Høifjeldsparti.”

Når vi nå leser dette snart ett hundre år senere, trekker vi gjerne på smilebåndet av ordbruken. Selv om både Gråkallen og Storheia vitterlig er fjell, og en tur innover heiene mot Storheia så avgjort gir fjellopplevelser, så er det vel likevel få, om noen, som i dag betrakter disse områdene som “høyfjell”. Men med sine 595 meter ligger toppen på Storheia faktisk høyere til værs enn Schulzhytta (579 meter), som vi jo i høyeste grad betrakter som en del av fjellet, uansett om hytta ligger like lunt plassert i Roltdalens praktfulle barskog som Elgsethytta gjør det i Bymarka. Det er derfor ikke høyden over havet som er årsaken til at vi i dag ikke lenger ser på fjellområdene i Bymarka på samme måte som for et hundreår siden, men kort og godt beliggenheten. Bymark-fjellene er ikke lenger langt nok av lei til at vi bryr oss om å se på dem som “høyfjell”. Fullt oppnåelige som de i våre dager er på en rask ettermiddags- og kveldstur, er de blitt en del av vår nærmatur og en kilde til daglige opplevelser for den som måtte ønske det.

“Turen fra byen til Gråkallen tager for en fodgjænger ca. 2 timer,” het det i den “Reisehåndbog for Trondhjem og de to trondhjemske Amter” som TT ga ut allerede i 1889. I en tid da hesten bød på raskste fremkomst langs landeveien, men folk flest likevel måtte nøye seg med å gå, tok det altså like lang tid å komme seg fra byen til Gråkallen (hvor TT i 1888 hadde reist en hytte på toppen), som det i dag - med bil, buss eller tog - tar til Tydal eller Oppdal. I løpet av disse ett hundre årene har aksjonsradiusen økt betydelig for oss alle, og dette har ført til at en tur til Sylene eller Trollheimen ikke lenger er noe å snakke om. Å spise frokosten hjemme i byen og middagen samme dag på Trollheimshytta, var utenkelig for ett hundre år siden. Dengang tok turen flere dager og var nærmest for en hel ekspedisjon å regne, og det samme var tilfelle om Sylene var målet. “Så vakker en Fjeldbygd Selbu er, kan man kun beklage, at Adgangene did er såvidt tungvindte, at kortere og hyppigere Udflugter didop ikke vil kunne falde i manges Lod,” skrev f.eks Carl Schulz i 1896. Dagens kommunikasjoner, og mer fritid, har kort sagt gitt oss helt andre muligheter til både å dyrke friluftsliv i hverdagen og til å dra avgårde på lange turer i helger og ferier.

Samtidig er fjellet i dag ikke lenger det samme som det var for ett hundre år siden. I TTs årsskrift for 1897 skrev overrettsakfører Olaf Richter om Sylene: “Det er Egne, hvis Skjønhed er ligeså vild og storslået, som Naturen er karrig. Alt ligger som fra Arilds Tid; Mosen vokser på den samme Fjeldknaus, Bækken fra Bræerne vasker de samme Stene som i Århundreder, og man kan komme til Steder, som endnu ingen Menneskefod har betrådt”. Det fjellturistene dengang opplevde var et jomfruelig terreng, hvor naturen i det alt vesentlige ennå var den samme uberørte som fra tidenes morgen.

Det som siden har skjedd, og med stadig økende tempo, er ikke bare at de tidligere så fjerne fjellområdene er kommet oss nærmere, men at de også i betydelig grad er blitt mindre. Omfattende kraftreguleringer har bare i vår trønderske fjellheim flere steder fullstendig forandret og ødelagt store områder. Natur som tidligere var store, sammenhengende “villmarker”, er i våre dager oppstykket av veier som fører langt innover i fjellet, med til dels betydelig trafikk, og dette er en utvikling som vi ennå neppe har sett slutten på. Dessuten, og enda verre, har vi i tillegg også mange steder fått motorisert ferdsel med båter med påhengsmotorer, terrenggående motorsykler og biler som tar seg frem langs tråkk man ikke skulle tro noen ville finne på å kalle vei. Videre er det motoriserte “elgdragere” og andre former for terrenggående transportmaskiner, som forøvrig også TT til dels har benyttet seg av, og vinterstid snøscooteren. Det meste av denne virksomheten og motoriserte ferdselen, i tillegg til biltrafikken, foregår lovlig og er ofte også såkalt nødvendig trafikk, men likevel - hvor skal dette ende, og ønsker vi at denne utviklingen skal fortsette?

Da jeg første gang kom til Nedalen rundt midten av 1960-årene, var det flere ting som gjorde inntrykk på meg. Det ene var fuglelivet (som var den direkte årsaken til at jeg kom dit), men også plantelivet og fjellene omkring dalen, i særlig grad Sylmassivet naturligvis. Størst inntrykk gjorde likevel den helheten som dannet denne uberørte fjellnaturen. Ikke minst står den lyse sommerkvelden og natten ute på de enorme myrene klart i minnet med sine særegne stemninger: Lyset, enkeltbekkasinens trolske “mekring”, tranenes rop i det fjerne, lappspurvens vemodige lille sangstrofe og den utrolig vakre sangen til blåstrupen. Alt dette og mye mer var vevet sammen til en naturens og fjellets symfoni, som i grunnen er umulig å beskrive i alle detaljer, nyanser og toner. Og så, midt i all denne lyden og livet som utfoldet seg, likevel en velsignet ro, fjernt fra all den larm som mennesket er så flink til å omgi seg med.

Da Nedalsreguleringen ble gjennomført noen år senere forsvant alt dette, og samtidig et verdifullt friluftsmiljø som hadde utviklet seg helt siden 1880-årene. Dette bar både den gamle Nedalshytta og hele atmosfæren preg av. Her var man virkelig langt til fjells, og man måtte gå for å komme frem til den gamle hytta. Den nye hytta, som ble åpnet i påsken 1972, fikk bilvei helt frem, og dermed forsvant den store roen som hadde preget Nedalen. Nå ligger veien der som en støvete stripe inn gjennom hele dalen og fører bylivets uro helt inn i det

som bare for noen årtier siden var fjellheimens sjel. Med tett biltrafikk hele sommeren og en kjempestor regulert sjø, er det i dag vanskelig å se at Nedalen kan ha noen sjel lenger.

Det samme, og i enda større grad, gjelder for Gjevilvassdalen, som forlenget er blitt en del av turistmaskinen Oppdal. Stillheten, roen og den pirrende følelsen det gir å være langt av lei, fjernt fra byliv, hverdag, stress og mas, må vi stadig lenger avgårde og inn i fjellet for å oppleve. Om vi legger det som har skjedd i løpet av de siste ett hundre år til grunn må det være lov å spørre: Hvor er vi om nye hundre år?

Turistforeningene har siden den første av dem - Den Norske Turistforening - så dagens lys i 1868 i høyeste grad bidratt til å åpne fjellet og legge forholdene til rette for friluftslivet til fjells. Hovedoppgaven i årene som kommer blir høyst sannsynlig ikke mer tilrettelegging i form av nye hytter og ruter, men i stadig større grad å bevare det som er igjen i av fjellheimen. "Det haster," skrev professor Olav Gjærevoll i TTs årbok ved foreningens hundreårsjubileum i 1987, "i morgen er det for sent". Rett nok har vi etter hvert fått en rekke fredninger som bl.a. også har som formål å verne naturen for å gi et variert friluftsliv så gode betingelser som mulig. Store deler av Trollheimen er vernet som landskapsvernområde, og i Sylene arbeides det i skrivende stund med flere planer: En revisjon og utvidelse av den gamle Nedalsfredningen fra 1917, en fredning i Roltdalen-området og en fredning i Hyllingsdalen. Det turistforeningene bør arbeide for er imidlertid at så store deler av fjellet som mulig, også utenom de vernede områdene, i så stor grad som mulig beholder sitt opprinnelige preg, og i så liten grad som mulig blir påvirket av motorisert ferdsel, enten det skjer på eller på lovlig måte utenom vei. Ja, trenger vi egentlig i det hele tatt flere veier i fjellet?

Målet må være at det også i 2093 må finnes så mange steder, og så mange områder som mulig, hvor våre etterkommere i fjellet ennå kan treffe - som det heter i en bok om Trollheimen og Sylene fra 1947 - "mannen fra de store vidder, med fiskestang, sur snadde og skitten anorakk - mannen som søker ensomheten i fjellet."

Turminner fra Trollheimen

Av Harald E. Folden

Nattevandring i februar

- Har du husket nøkkelen, spør Kjell mens jeg står og roter i sekken. Jeg krafser intenst i ryggsekkelomma i stedet for å svare på et så tendensiøst spørsmål. Det får da være grenser...

Litt senere ser jeg Kjell på kne foran vedovnen i selvbetjeningshytta mens røyken velter ut i rommet. En diger snøhaug har lagt seg over pipa og tvunget røyken til å finne en ny utvei. Det passer svært dårlig for to utmattede skiløpere. I vår forfatning trengs det ikke flere utfordringer, i alle fall ikke slike som krever bruk av armer og bein.

Vi tusler ut i nattekulden og kikker motvillig opp på taket. Løsningen ligger nok der, dessverre. Og hvem føler seg kallet?

Utrolig nok klarer jeg å klatre til topps i ei bjørk ved hytteveggen. Derfra gjør jeg et tigersprang ned på taket og fjerner den forbaskede snøen. En storøyd turkamerat følger spent med i operasjonen.

- Kjære, dette var da ingen ting, sier jeg og hopper elegant ned fra taket. Men noen anerkjennende ord etterpå kan jeg jo ikke avvise. Man har da litt taktfølelse...

Kort tid etter ligger vi langflate i ei lun hytte, mette og søvnige, og vel fornøyd med det meste her i livet. Det siste vi hører, er en svak knitring i ovnen.

Kjell og jeg hadde kommet med bil til Gråhaugen i Folldalen ved 17-tida denne februar dagen i 1970. Målet var Trollheimshytta, og det var med optimisme vi spente på oss skiene. Sekkene var fullpakket med mat og utstyr for 3-4 døgn i vinterfjellet. Det fikk vi da også en klar fornemmelse av etter å ha fått dem opp på ryggen. Men pytt, nå var det bare å trå til!

Vi hadde ikke gått langt før tussmørket kom sigende, og lommelykta måtte fram. Snart hang vi over stavene og kavet i bratte og ekle bekkedaler. Lysstrålen svingte hit og dit, og kvister klasket oss i ansiktet mens vi prøvde å komme oss videre i nattens mulm og mørke.

Føret var også umedgjørlig, det var glatt og mye nysnø. Og vi skjønnte fort at Skaperen hadde gitt blaffen i nattevandrere da han meislet ut terrenget mellom Gråhaugen og Gardlia.

Her måtte noe gjøres! Vi dreide ned mot Gråsjøen og stavret over et virvar av snødekte isflak. Sjøen var kraftig nedtappet, og isen var vannrett bare nederst i dalbunnen. Vi kom dit til slutt, og oppdaget til vår glede at den var fri for trær og buskas. Det var da merkelig at vi ikke hadde tenkt på dette før.

For hver halvtime byttet vi på å brøyte opp spor. Etter hvert ble det vanskelig å skjule at storformen var et stykke unna. Det verste var at Trollheimshytta lå mye lenger borte enn hva vi hadde trodd. Først nærmere midnatt nådde vi enden av Gråsjøen.